

КУРРАМИЗ БОЛАЛАРИ

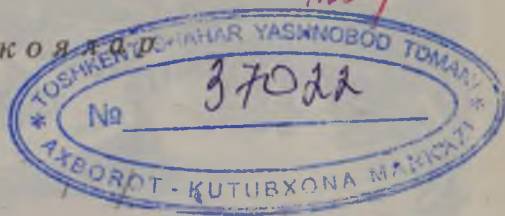
821.512.133

К 94

КУРРАМИЗ БОЛАЛАРИ

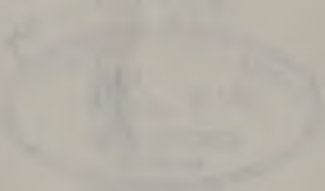
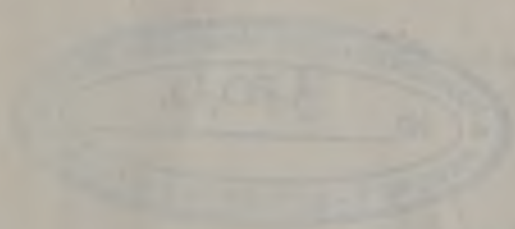
Ҳикоялар

Тошкент
«ЮЛДУЗЧА»
нашриёти
1987

С6
К 94

Тупловчи
ОТАЕР НАҲАНОВ

С 4803010000—38 41—87
360(04)87

© «Юлдузча»
нашриёти, 1987

ҚҰЕШ ДОИМ МУСАФФО

Митти чақалоқ

*Қобулнинг бир чекка боғида,
Дорул шафиқ тинч қучоғида
Ухлаб ётар ширин, осуда
Икки ойлик митти чақалоқ.*

*Душман ўқи отасин олган,
Уйи ёнган, онаси ёнган.
Аскар бола қутқариб қолган
Икки ойлик митти чақалоқ.*

*Беланчада парча эт жисми,
Ҳали унинг ҳатто йўқ исми,
Катта дарднинг кичкина қисми
Бўронда хас — митти чақалоқ.*

*Ватан надир, дўст ким, душман ким,
Уни ўтдан халос қилган ким,
Халос қилиб, мажруҳ бўлган ким —
Ҳали билмас митти чақалоқ!*

*Ўша куйган балки инимдир,
Ўтга кирган менинг дилимдир,
У жонфидо, жонсўз элимдир,
Англар бир кун митти чақалоқ.*

*Омон бўлса кичкина жони,
Улғаяр у, кўрар дунёни.
Инқилобнинг бўлар ўғлони
Ўсиб дуркун митти чақалоқ.*

*Ўша кунни қилурман хаёл,
Юрт соҳиби бўлгай у алҳол.
У ҳам бир кун тутмагай қурол
Шу тупроқда митти чақалоқ.*

*Йўқ, у камол топган замонда
Олам бўлур омон-омонда.
Дунё элин шу қутлуғ онда
Чорламоқда митти чақалоқ.*

БОЛГАРИЯ

Георгий Мишев

Болакай

— Лаънати,— деб тўнғиллаб қўйди Цанко,— қачондан бери ортимдан эргашиб юрибди-я...

Болакай Цанкодан эллик қадамча наридаги пастаккина толзор орасида турар, унинг паҳмоқ сочлари кўкимтир осмон тарҳида қорайиб кўринарди. Цанконинг ўгирилиб қарашини у кутмаганди.

— Ҳой бола, қани, туёғингни шиқиллатиб қол-чи,— деб бақирди унга Цанко.— Бўлмаса, адабингни бериб қўяман.

Цанко эгилиб силлиққина бир тошни олиб ирғитди. Тош қоронғида худди кўршапалакдек учиб бориб қумга тушди.

Болакай қимир этмай тураверди.

— Лаънати-ей,— дея мингиллади яна Цанко.— Нега энди менга эргашиб қолди-я...

Цанко қармоқ солинган қопчиқни елкасига осди. Шунда қармоққа илиб қўйилган чувалчанг худди қимирлаб қўйгандек туюлиб кетди унга. Энди нима қилсин? Қайтиб кетсинми? Аммо эртагача чувалчанглар ҳеч нарсага ярамай қолади-ку, буларни излаб ярим кун сарсон бўлганди. Тушдан кейин эса қармоқ иплари осилган мана бу тўғунни чуватиш билан қанчалар овора бўлувди.

Цанко болакайни кундузи кўрга иди: у дарвоза ёнидан бир неча марта ўтиб, худди нимадир демоқчи бўлгандек қараб-қараб қўйганди-ю, лекин гапиришга юраги дов бермаганди. Кечга яқин қопчигини елкасига осиб тор кўчалардан Осим дарёси томоғ йўлга тушганидан кейингина ортидан озгингина бир бола биқиниб келаётганини кўриб қолди.

— Ҳой бола, менга қара! — деди сабр косаси тўлиб Цанко.— Яна бир қадам юрсанг — тишларингни уриб...

У муштини оғзига тираб нима қилишини кўрсатди.

Бироқ болакай бу пўписали ишорани гўё сезмагандек самбиттол оралаб индамай унинг ортидан эргашаверди.

Улар тезоқар жойлардан сакрайвериб толиққан Осим дарёси чуқур, сокин гирдобига етиб тинчийдиган яшил соҳилга етиб келишди. Дарёнинг шу ерида лаққа балиқ кўп, Цанко кўпинча

ёлғиз ўзи балиқ овлайди. Агар болакай бўлмаганида, у аллақачон турни нариги қирғоққа тортиб қўйиб уйига кетарди. Эртасига азонда катта саватни ола келиб, зўр ўлжа билан қайтарди.

Аммо болакай худди қармоққа илашиб қолгандай изма-из келаверди. Цанко болакайдан қутулиб бўлмаслигини билиб тўхтади-ю, унинг яқин келишини кутди. Цанко қувласа, қочишга осон бўлсин деб эллик қадамча нарида у ҳам тўхтади.

— Буёққа кел! — деб қичқирди балиқчи. — Сени еб қўймайман.

Аммо яқин келишга болакайнинг юраги дов бермади. Цанко энди ялинишга тушди.

— Сени урмайман, — деди унга. — Нима қилмоқчи эканингни айтсанг бўлгани...

Ниҳоят болакай юрак ютиб унга яқинлашди. Ўзи ҳам унчалик бўйдор эмас экан. Оёқяланг, эгнида чит қўйлак. Сочи ўсиб паҳмоқ бўлиб кетганидан бошида худди телпак турганга ўхшарди.

— Нега энди менга елимдай ёпишиб олдинг-а? — сўради Цанко. — Нима бало, ортимдан жосуслик қилиб юрибсанми?

Болакай жавоб бермади. Индамай тураверди.

— Нега бақраясан? Нима, тилинг йўқми?

— Бор, — деди бола эшитилар-эшитилмас. Унинг овози худди ўрдак боласиники каби бўғиқ чиқди.

— Яшавор-э! — деб кулиб юборди Цанко. — Сени соқов деб ўйлабман. Мактабга қатнаёпсанми?

— Ҳа, иккинчи синфга ўтдим.

— Ундай бўлса, кетдик! — деди Цанко бир оз ўйлаб.

Болалар йўлга тушишди. Каттаси олдинда, кичиги орқада. Муздек, юмшоқ қумда оёқ товушлари эшитилмайди. Пастакина мажнунтоллар худди салом бераётгандек улар томон эгилади.

Улар қум босган қияликка етиб келишди. Нарироқда саёзгина ариқча худди: «Кўриб қўйинг, мендан кўра улугвор ҳеч нарса йўқ», демоқчидек чулдираб турибди.

Ундан нарироқда эса сокин, тинчоқар, лекин мудҳиш ўпқонлари бўлган гирдоб бошланади.

Цанко қопчиқни елкасидан тушириб, ичидан турни олди-да, ёйиб қўйилган қармоқлардаги чувалчангларни яна бир марта кўздан кечириб чиқди. Кейин қайроққа ўхшаш япалоқроқ тош топиб арқоннинг бир учига боғлади.

— Лаққа балиқ чувалчангга ўч бўлади, — деди у болакайга калтагина қозикни бериб. — Маҳкам ушлаб тур, мен турнинг бир учини нариги қирғоққа боғлаб келаман.

У эчинди-да, қармоқлари қумда сургалиб бормаслиги учун тошни баланд кўтариб сувга тушди. Қирғоқда турган болакай унинг қўл ва оёғини шалоплатмай сузиб кетаётганини шундоққина кўриб турарди. У бошини худди тошбақадай сувдан

чиқариб борарди. Доира шаклидаги ўпқон болакайга каттакон қатламага ўхшаб кўринди.

Арқон таранг тортилди-ю, болакай қозикни қўйиб юборишига сал қолди. Кейин қумга ўтириб кута бошлади. Аллақандай чивин қулоғи остида ғинғиллаб кўздан ғойиб бўлди. Қирғоққа чиқиб олган қурбақалар худди дарёни бўлиб олишмоқчи-ю, лекин ҳеч келишолмаётгандек бетўхтов қуриллашарди. Саёзгина ариқча бутун олам биргина уни тинглаётгандек чулдирашдан тўхтамасди...

Цанко қирғоққа чиқиб, сувдан икки қадамча нарига қозик қоқди-да, эрталаб дарров топиб олиши учун қумга аллақандай белгиларни чизиб қўйди.

Кейин кийиниб болакай билан қишлоққа йўл олди. Улар толзорга етиб келиб, сўнгги марта гирдоб томон ўгирилиб қарашди. Лаққа балиқ сакраб чиқиб яна сувга шўнғиди. Сув сатҳида майда тўлқин ҳосил бўлди-ю, кейин гирдоб яна қатламага ўхшаб қолди.

— Роса ўйнапти-я! — деб қўйди Цанко. — Эртага лаққа балиқ шунақаям кўп бўладики, ташиб адо қилолмайсан.

— Бу ерда жудаям кўп экан-а! — деди болакай. — Сен тўрни ташлаётганингда қанчасиям сакраганини кўрдим.

— Сакраётгани майда балиқ, — деди кулиб Цанко. — Лаққани сув остидан излаш керак. Улар жуда чуқурликда бўлишади, худди чўчқачаларга ўхшаб балчиқда ялпайиб ётишади.

Болакай иккиланиб сўради:

— Цанко, чўчқа боласидек келадиган лаққа балиқ борми?

— Валдирама. Чўчқа боласидек бўлиши учун ким уни шунчалик боқади? Лаққа балиқлар фермаси борлигини шу пайтгача эшитмаганман.

Бир оз ўйлаб туриб қўшиб қўйди:

— Тўр ташлаганимни бирор ерда валдираб қўйма тагин. Тагин бирортаси келиб олиб кетиб қолиши мумкин.

— Айтмайман, — деди болакай.

Аммо Цанко нимадир эсига тушиб қолгандек ундан сўради:

— Қани, менга айт-чи, ортимдан кузатиб юришни сенга ким буюрди?

— Ҳеч ким. Ўзим...

— Бўлмаса, балиқ овига бораётганимни қаёқдан билдинг?

Болакай бир оз ўйланиб туриб, кейин жавоб берди:

— Ҳар куни қаёққа кетаётганингни биламан...

— Ҳа, гап буёқда экан-да. — Цанко ҳатто тўхтаб қолди. — Нима бало, мени қўриқлаб юрмоқчимисан?

Болакай яна жимиб қолди-ю, йигирма қадамча юргандан кейингина худди аллақандай сирдан воқиф қилмоқчи бўлгандек секин деди:

— Цанко, жудаям сенга ўхшагим келади.

Балиқчи ҳайрон бўлиб унга қараб қолди:

— Мен қанақа эканман?

— Сен каттасан, ҳамма иш қўлингдан келади... Отам менга: «Цанкони қара. У ҳамма ишда биринчи. Ўшанақа бўл...» дейди ҳар доим. Қанийди, менга гармонь чалишни ўргатсанг, саҳнада ҳам...

— Қандай чалишимни сен, болакай, қаерда кўра қолувдинг? — деб сўради Цанко.

Болакай жонланиб кетди. У Цанкога тикилиб борар экан, узоқ вақтгача мурғаккина қалбида асраб юрган бор гапини шоша-пиша айтиб берди.

— Қишда Левский ролини сен ўйнаган эдинг-ку! — у зўрға нафасини ростлаб олди. — Эсингдами, ўша, кейин дорга осилган Левскийни-да... Цанко, менга ҳам ўргат.

— Ўргатаман, — деди Цанко. — Мактабда ўқиш бошлансин, ўшанда биз пьеса қўйишга тайёрланамиз. Сенга кичикроқ бўлса ҳам роль танлаб бераман.

Болакай Цанконинг қўлидан маҳкам ушлаб олиб, уни юришдан тўхтатди-ю, лекин ҳаяжонланиб кетганидан бир оғиз ҳам гапиролмади.

— Сенга ёғочдан Левскийникидақа қилич тайёрлаб қўйдим, — деди у ниҳоят тилга кириб.

Цанко унинг қайноқ бўйнига қўлини қўйди. Қаранг-а, қанақа яхши экан, у бўлса...

— Қани, кетдик, — деди Цанко.

У ҳаяжонланиб кетди. Болакайнинг юпқа кўйлаги остидаги жажжигина юраги гуп-гуп уриб туришини, у билан баравар одимлашга интилаётганини сезиб турарди. Вой миттивой-эй, худди мендақа бўлгиси келипти-я!

Улар болакайнинг эшигига етиб келишди.

— Эртага лаққа балиқ тутгани кетаётганингда мениям чақирасанми? — деб сўради у.

— Боргинг келса, майли чақираман, — деб розилик билдирди Цанко. — Энди бора қол, ухла.

Болакай сакраб-сакраб ҳовлисига кириб кетди. Цанко тош йўлак бўйлаб унинг оёқяланг шипиллаб бораётганини эшитиб турди. Бир оздан кейин сокин ёз туни қўйнида болакайнинг ашуласи янгради.

Дадамнинг портфели

Ишти «Топилма буюмлар» деб ёзиб қўйилган эшик олдида иккиланиб тўхтади, кейин қўрқа-писа ичкарига кирди.

— Хўш, хизмат, ука? — деб сўради ундан мўйлови худди моржнинг мўйловидек осилиб тушган мўсафид. У анча димоғдор, афтидан аллақандай текширувчи эди.

— Илтимос, амакижон, менга айтинг-чи... Сизга... Тимсоҳ терисидан ишланган эски портфелни олиб келиб топширишмадими?

— Тимсоҳ терисидан дейсанми? Қани, буёққа юр-чи, кўрамиз.

Чамаси йигирма дақиқалардан кейин жуда кўп топилдиқлар орасидан портфелни топиб чиқишди.

Ишти портфелни олиб дарров кетмоқчи эди, морж мўйлови киши дағаллик билан уни тўхтатиб қолди:

— Дадамнинг портфели, дедингми? Елғон гапираётган бўлмагин тагин?.. Яхшиси, дадангнинг ўзи келиб олиб кета қолсин, — деди-ю, чиқиб кетаётган Иштининг орқасидан чақирди: — Мана шунақа, ука. Ҳамма нарсанинг ўз қондаси бор, унга риоя қилиш керак.

Ишти унга ростини айтганди. Чинданамотаси эски бўлса ҳам, лекин дурустгина портфелини қаердадир қолдириб кетиб, уни излашга вақти бўлмаганди.

Отасининг туғилган куни яқинлашмоқда эди.

Иштининг пул йиғадиган қутичасида эса совға сотиб олишга хемири йўқ, шу боисдан отасига йўқолган портфелини топиб тақдим этмоқчи бўлди.

Энди топилган бўлсаям, уни олиб келишнинг иложини қилолмаяпти.

Ишти портфелни Топилмалар бюросидан қандай қилиб олиш йўлини ўйлаб кун бўйи бош қотирди. Кейин мактаб драма тўғараги қўйган спектаклда бошлаб ўйнагани тўсатдан ёдига тушиб қолди.

Портфелни қандай олиш режасини дарров ўйлаб топди: қатталарнинг кийимини кийиб, ясама мўйловни ёпиштириб, портфелнинг ростакам эгаси бўлган отасининг қиёфасида Топилмалар бюросига боради.

Худди шундай қилди.

— Тимсоҳ терисидан ишланган портфель эгаси мен бўла-

ман,— деди у ёпиштирилган мўйловини тўғрилаб йўгон овоз билан.

— Бемалол олиб кетишингиз мумкин, тақсир, лекин марҳамат қилиб унда нима борлигини айтиб беринг-чи.

— Биласизми, э-э-э... билолмадим... тушуняпсизми, э-э-э... уни анча илгари йўқотиб қўйгандим.— Тўсатдан Иштининг овози ингичка тортиб, дудуқланиб қолди.

— Аҳа, гап буёқда денг? Бўлмаса, ҳужжатингизни кўрсатинг, бизда қоида шунақа.

— Ҳужжатми?.. Э-э-э... Йўқ эди-ю... Уйда қолдирган бўлсам керак....

— Шунақа денг. Худди шу бугун уйда қолдириб келибсизми? — Ваҳимали қилиб сўради мўйсафид.— Қани, Франци,— эшик олдида туриши лозим бўлган кимнидир чақирди у,— дарров милиционерни бошлаб кел, фирибгарни қўлга туширдик.

Ишти ночор аҳволда қолди.

— Амакижон, илтимос қиламан, керакмас. Ўтиниб сўрайман. Ҳаммасини айтиб бераман.

— Ростини айтганингиз маъқул. Лекин, аввалига, полга тушиб кетган мўйловингиз олинг-чи.

Ишти маъюс тортиб хўрсиниб қўйди-да, бор гапни айтиб берди.

— Мана портфелинг, олиб кетишинг мумкин. Аммо билиб қўй, отангни деб сенга топилмани қайтариб бераяпман...

Севиниб кетган Ишти жилмайиб портфелни маҳкам ушлаб олди, бироқ эшик олдида бориб орқасига ўгирилди:

— Катта раҳмат, лекин, илтимос, менга айтинг-чи, амакижон, сизга ростини айтганимни қаёқдан билақолдингиз?

— Жудаям осонлик билан. Отанг суратингни портфелда олиб юраркан.

Пон

Тунда илонизи тоғ йўли бўйлаб ёлғиз бир от келар, отнинг туёқ товушлари гоҳ эшитилиб, гоҳ тинар, шу боис ажабтовур, сирли туюларди. Бориб-бориб туёқ товушлари сўниб қолди, бу овозларни шабада ўзи билан учириб олиб кетди. Дарёнинг нариги томонида, Кхаукхактхиейе тоғида, ўрмонда каклик сайради. Шарқ тарафда, осмоннинг энг чеккаларида тутам-тутам булутлар оқариб кўринди. Ўрмонда йиртқич ҳайвон буталар тагида ўлжаси — улоқни шоша-пиша еяётиб, бирдан чўчиб тушди, ириллаб, орқа-олдига қарамай ўзини чангалзорга урди.

Олислардан қулоқ ўрганмаган гумбур-гумбур овозлар эшитилди. У аввалига худди ҳувиллаб қолган нунглар¹ қишлоғида шоли оқлаётган қўл тегирмон айланишидай эшитилди, сўнг атрофга таралиб, янграб кетди. Бироқ бирдан гумбур-гумбур тиниб, сукунат чўкди. Сўнгра, орадан ҳеч қанча ўтмай, гумбурлаган овозлар қоронгилик қўйнида ётган Далан қишлоғини босди. Энди тоққа чиқиб кетаётган юк машина моторининг кучаниб ғириллаши, автомобиль сигнали ва ёшларнинг — йигит-қизларнинг янгроқ овозларини эшитиш имкони туғилди. Ашула айтиб кетаётганлар тўрт ёки беш киши эди.

Юк машинаси анча олислаб кетди. Ниҳоят атрофга сукунат чўккач, яна какликларнинг қўрқибгина сайраган овозлари эшитила бошлади, тез орада тоғ теваракларига сочилган майда қишлоқларда ҳўрозлар ҳам қичқира кетди, уларнинг қичқириги авжга миниб, дарё бўйлаб таралди.

Пон уйқудан уйғонди. Она ўғлининг камбаргина ўрнида қимирлаганича аста гапирганини эшитди.

— Ойи, яна пича ётсангиз-чи... Шунчалик эрта туриб нима зарур? Ўзи кеча кеч ётувдингиз.

Она ҳеч нима деб жавоб бермади. Кун кўзга кўринмас хавотир ва ташвишлар билан кириб келаётганди.

Пон ҳам ўз кунини бошлади. У йўталди — қишда уни доим йўтал қийнарди.

— Ойи, эшитдингизми,— сўради у,— бутун тун ўрмондан машиналар Тинотукка ўтди-я? Конга янги ишчилар кетишди.

¹ Н у н г л а р — Шимолий Вьетнам тоғларида яшовчи тай гуруҳига мансуб халқ.

Шундай совукда тунлари юришади, яна ашула айтишганига ҳайронсан.

Уларнинг суҳбатлари доимо шу тарзда бошланарди.

Сўнгра улар жим бўлиб қолдилар. Шунда Пон қушчаси Рининг бамбукдан ясалган қафасни тумшуги билан тўқиллатганча емиш сўраётганини ҳис этди. Пашшахонанинг турлари шитирлади. Парда ортида ҳашаротлар чириллаши эшитилди. Қўтос жаҳл билан шохини оғилхона эшигига ура бошлади. Пон ҳар тонг уйғониб келаётган кундаги турли-туман овозларни эшитиб ётишни яхши кўрарди, сўнг эса кўзларини очганича, бугун қиладиган ишларини чамалаб кўрарди. Бугун, масалан, омовнинг бўйинтуруғини ўрнатиши, кўчат ўтқазадиган машинанинг ғилдирагини текислаб, тарашлаши керак, вақтида тўғрилаб қўймасанг ҳосил йиғиштириш пайти улгуролмай, қийналиб қолишинг мумкин. Агар ғилдирак ўқини яхшилаб чархламасанг, аравага қўшилган ҳўкизларга ўхшаб, ғийқиллаб асабга тегади. Кейин асосий занжирни ғилдирак ўқига қандай қилиб бириктиришининг йўлини топиш зарур. Акс ҳолда, бултурдагидай тупроқ, балчиққа ботиб қолаверади. Бир ҳафтадан бери шуни қандай қилсам бўларкин деб бош қотиради-ю, ҳеч нимани ўйлаб тополмайди.

Поннинг миясига бирдан худди бугун мана шу мушкул ишни охирига етказаман, деган фикр «ярқ» этиб урилди, нега бундай қарорга келди, ўзи ҳам билмайди. Бугун ишим ўнгидан келади, деган туйғудан қанотланган Пон ўрнидан эртaroқ туриб, ишга уннамоқчи бўлди-ю, негадир қачонлардир унга Зиец совға тарзида қавиб берган иссиқ кўрпадан қўзғалгиси, кундалик қишлоқ тонгидаги овозлардан айрилгиси келмади, жимгина ётаверди.

Она ҳам кўзларини катта-катта очиб, ҳали ғира-шира те-варак-атрофга тикилганча, индамай ётарди. Хаёллари уни аллақачон ўтмишга айланган кунларга етаклаган эди. Она буни эслашни истамасди-ю, бироқ ҳар оқшом юпқа парда ортидан дам тез-тез, дам бир маромда, аранг эшитилаётган ўғлининг нафаси уни мозийга қайтишга ундарди. Пашшахона худди ўша пайтлардаги сингари, ҳали Пон гўдак бўлиб, оппоқ оламга кўзларини катта-катта очиб қараган вақтлардаги сингари, онаси тепасида тиниқ, янгроқ овозда ҳамма нарсага қодир руҳнинг сўзларини қўшиқча солган, тай қабиласидаги неча-неча йигитларнинг юрагини асир этган ва умидларини сўндирган пайтлардаги сингари ғижирлади. Ўшанда Поннинг кучли, арслондек ботир отаси ҳали ҳаёт эди. Поннинг отаси мабодо ов қилгудай бўлса ўлжани тўрт кишилашиб кўтаришга тўғри келарди. У эса овини якка ўзи елкасига ортмоқлаганча, Кхаукои тоғидан то Далан дарёси қирғоғига кўтариб келарди. Ўйга кеч кириши билан қайтаркан, ўғлини дук-дук ураётган кўксига маҳкам

босарди. Бироқ орадан кўп ўтмай Поннинг отаси нобуд бўлди, у мисли кўрилмаган даҳшатли тошқинга дуч келиб, сувга чўкиб кетди — унинг бу ҳалокатини куч билан гумбурлаб қулаган ўрмондаги энг баҳайбат, улкан темир¹ дарахтига қиёс қилиш мумкин. Кейин Пон хасталанди. Қасалликдан кейин кўзлари кўрмай қолди. Шунда онасининг ёшлиги, янғроқ қўшиқларини кимдир шафқатсиз тиглари билан тилиб-тилиб юборгандай туюлди. Бошидаги сочлари — бир толаси қолмай, ғамгин-ғамгин эртақлардаги каби бир кечада батамом оқарди.

— Пон, ўғилжоним, — деб сўрарди у кўзёшлари сел каби оқиб, — мени кўряпсанми, айтгин?

Ўғилчаси эса митти кафтлари билан онасининг юзларини сийпаб, жавоб берарди:

— Ҳа, ойижон. Мана, сочларинг... мана, кўзларинг, энгаҳинг... Ойижон, йиғламагин, ана, мен сени кўряпман... кўр эмасман...

Пон ўзининг соддагина ёлғони билан онасини илк марта алдамоқчи бўлганидан буён орадан йигирма йил ўтди. Бу йилларда тинч, осуда яшадилар. Пон онасининг меҳр тўла иссиқ бағрида ҳаётнинг азобу ташвишларини билмай улғайди. Бироқ кунлардан бир кун Пон атрофида мавж ураётган турфа овозлару исларга тўлиқ сирли оламга ўзи, мустақил ўзи киргиси келиб, ўртанди. У шундай қилиб, онасидан бекитиқча қўшни болалар ва қизчалар билан танишиб олди.

Айниқса ҳар куни қўтосларини подага ҳайдайдиган Ием исмли қиз билан иноқлашди. Понга қизчанинг сокин ва дилкаш овози ёқиб қолди. Ием ҳар куни уни ўрмонга оборар, турли дарахтларни Понга таништирар эди. Пон янги кесилган темир дарахти лимнинг қандай ёқимли бўй таратишини, эманнинг ачимсиқ ҳидини, вонг² дарахтининг майин исини, сабурнинг ўткир, ёқимли бўйини бир умрга ёдда сақлаб қолди.

Ием унга инидан йиқилиб тушган полапонни ҳадя этди, Пон қушчани парвариш қилиб, уйда боқа бошлади. Қиз Понни қўтоснинг устига чиқариб қўяр, у эрталабдан кечгача ҳайвоннинг кенг, тебраниб турган яғринида чўзилиб ётар, шу ётишда дам кўзи илинар, дам бурун парракларини керганча ютоқиб, ёз ўтларининг нордон, ширин исларини симирай эди... Уларнинг дўстлиги бир йилдан сал кўпроқ давом этди. Бир куни Ием уни дарё бўйига болалар билан бирга ўйнагани олиб борди. Шунда қанақадир овози йўғон, жарангдор бир бола, — Пон анчагача бу товушни эсида сақлаб юрди, — бор овози билан ҳайқирди:

¹ Темир дарахти — ёрочи қаттиқ, оғир, тропик дарахт.

² Вонг — ҳинд эритринаси; ғалвирак танали катта баргли, халқ табобатида ишлатиладиган дарахт:

— Ҳей, жўралар, қаранглар, кўр ўртоғимиз ҳам хотинчалари билан келиб қолдилар!

Иемнинг қўлларига таянган Пон теваарак-атрофга аланглади, қорачиқсиз кўзлари қонга тўлди. У ҳозир Ием бу дилозорнинг бошлаб жавобини беради, деб илҳақлик билан кутди, лекин қиз лоақал бир оғиз сўз учун оғиз очмади. Ием индамай тураверди, бир оздан сўнг билакларини Поннинг қўлларидан бўшатди-да, қочиб кетди...

Ўшанда Поннинг назарида, кўксида бир нима чил-чил сингандай бўлди ва жон-жаҳди билан тошларга, дўнгликларга қоқилиб, дарахтларга урилиб, уйи томон югурди. Пон оёқлари тилиниб, қоп-қора қон бўлса-да, қоқилиб, пешонасини ёрса-да, қайсарлик билан тобора олға югураверди.

Шундай қилиб, у яна паноҳи, ҳимоячиси — она бағрига кирди. Уларнинг ҳаёти осойишта, сокин, эҳтимолки, бахтиёр кеча бошлади. Пон кўзга кўринмас кўр сукунат бағрида вояга етди. Тўғри, баъзида уни Ием таништирган дўстлари — дарахтлар, ўрмон ўтларининг ҳар томонидан имлаб чорлашлари қулоғига етиб келарди-ю, аммо қалбидаги ўша ўчириб бўлмас изтироб уни уйдан чиқмасликка даъват этарди.

Агар Зиеу пайдо бўлиб қолмаганида, кунлари шу тарзда ўтаверар эди.

Она ҳамон Зиеу номини эшитиши билан аъзойи бадани титроққа кирар эди. Мана, ҳозир ҳам у тўшагида уёнидан-буёнига ағдариларкан, Пон юпқа парда тўсиқ орқали онасининг фикрини уққандай деди:

— Ойи, ҳалиям Зиеудан хабар йўғ-а?

Поннинг руҳи тушиб, танглайини тақиллатди, бироқ овозида ҳасрат сезилмади.

— Ҳамонки шундай бағритош эканми, — деб сўзида давом этди у, — ўзи билади.

Она ўглининг бир пайтлар Ием билан дўстлашганлари эсига тушиб, қўрқиб кетди. Пон йўталиб, кўрпани ўзидан нари сурди.

— Бўпти, ойи, энди ўрнимиздан турайлик. Кечаги чилвирниям тўқиб қўйишимиз керак.

— Балки яна пича ётарсан? Каллайи саҳарлаб туриб оласан, мана яна йўталинг тутди. Йўқ, сен онангнинг гапига қулоқ осарминдинг...

Вайсай-вайсай, бари бир она ҳам ўрнидан турди.

Бир оздан сўнг улар ўтириб олганларича чилвир тўқий бошладилар. Майдаланган арундинария ўсимлиги пояси Поннинг қўлларини ўткир тигдай тилиб борар, бармоқларидан сизиб қон оқарди.

Ҳамма кўрлар каби Пон ҳам жуда зийрак эди.

— Нимага ўйланиб қолдингиз, ойи? — сўраб қолди у даб-дурустан.

Она тўсиндан берилган бу саволдан чўчиб тушди.

— Ахир,— деди Пон кулиб,— чилвирнинг учини адаштириб юбордингиз-ку.

Она индамади. Таранг тортилган чилвир аста гичирлади. Она орадан анча ўтгач, шундай деди:

— Гапимга ишон, ўғлим... Зиеу... унча яхши қиз эмас... Бекорга уни кутяпсан. Зиеу ахир, киней, биз тай қабиласидагилар билан ўлсаям бирга қолмайди.

— Мана шу гапингиз нотўғри! — қаттиқ кулиб юборди Пон.— Унинг иши бошидан ошиб кетган, холос, иннайкейин йўл ҳам олис... Кейин мен мутлақо уни кутмаяпман ҳам...

Она ўғлининг нима учун кулиб юборганлигига тушунолмади.

Улар яна жим қолдилар. Икковлари ҳам ўзларининг бир хилда кечираётган сокин ҳаётларига бостириб кирган, Поннинг тақдирини ўзгартириб юборган қиз — Зиеу ҳақида ўйламоқда эдилар. Бу орада қанча сувлар оқиб кетди, бироқ Пон барини худди кечагина содир бўлгандай аниқ эслайди.

Зиеу халқи оз, мўъжазгина Далан қишлоғида қўққисдан пайдо бўлиб қолди. Она бу қизнинг қаердан келиб қолганлигини билмасди. Киней қабиласидан чиққан ўртоқ Лак бутун уруш¹ мобайнида Кхаукхактхиеу округида ишлаган ҳамда вақти-вақти билан бу ерлардан тез-тез хабар олиб турарди. Тинчлик битими тузилгач эса Тиньтук қурилишига ишга тайинланган ва уёққа жўнаётиб йўл-йўлакай Далан қишлоғига қўниб ўтганди. У билан синглиси Зиеу ҳам келган эди. Ўртоқ Лак синглисини шу ернинг жамоа раисиникида қолдирган, уй эгалари билан Зиеуни кондан муносиброқ иш топгач, кейин опкетаман, деб келишган эди. Зиеу мўмингина, меҳнаткаш қиз бўлиб, тез орада раиснинг оиласига киришиб, ҳамма билан тил топишиб кетди. Қиз обкашда Далан дарёсининг эгри қирғоғидан сув ташир, худди мео қизи каби эпчиллик билан ўрмондан боғлам-боғлам ўтин орқалаб келар ёки кенг чолворларининг почасини шимариб олиб, сув тўлғазилган, кўпчиган қиррали тошлари кўп пол-пол қилинган ер ораб, омоч кетидан юрарди; шоли янчадигана қўл тегирмонда шоли оқлаш, ўғирда гуруч туйишда тайлик аёллардан қолишмас эди.

Понларнинг уйида унинг отасидан қолган шоли янчадиган қўл тегирмон бор эди. Бир куни Пон онасидан сўраб қолди.

— Ойи, бизникига дон янчгани келаётган ким?

— Айтганим билан танимайсан,— деди лоқайд онаси.

— Бегона одамми? Қаерлик экан?

— Қайдам... сўрамадим. Бизнинг улар билан нима ишимиз бор, ўғлим.

Пон бошқа ҳеч нима тўғрисида суриштирмади, оқиш кўзларини кўтариб, киприкларини пирпиратди. Дўнг пешонасини

¹ 1946—1954 йиллардаги Қаршилик кўрсатиш уруши назарда тутилмоқда.

ажинлар кесди, у нима ҳақдадир қаттиқ ўйга чўмди. Узоқ жимликдан сўнг у худди ўзига-ўзи гапираётгандай деди:

— Мундоқ эшитиб турсам, юришлариям бошқача, биз тайликларникага ўхшамайди. — У яна жимиб қолиб, сўнг қўшиб қўйди:

— Қаеридир Иемга ўхшаб кетадими-ей, мен... Ўзи бир ёш кизу тегирмонни қандай уддаларкин? Ойи, яна йиғлаяпсизми, нега йиғлайсиз? Мен сизни хафа қилиб қўйдимми?

Шоли оқлайдиган қўл тегирмон шундоққина бостирмада турарди. Зиеу эса ҳеч қачон уйга кирмаганди. Пон бўлса уйдан эшикка чиқмасди. У эрталаблари қоронғи, жимжит хонада, тегирмоннинг бир маромда тез айланишига қулоқ тутиб ўтирарди. Пешонасида эса ажинлар чизиқ тортиб борарди...

Бир куни Зиеу, ҳовлида уй бекасини тополмай, эшикнинг икки тавақасини ланг очди ва уйнинг ўртасида худди меҳмон кутаётгандай алфозда ўтирган йигитга кўзи тушиб, сўради:

— Қўл тегирмонингизни бериб турмайсизми? Саватим тўла шоли...

Йигит бошини кўтарди, Зиеу бир сесканиб тушди: йигитнинг кўзлари кўр эди. Ўртага тушган ноқулай сукут муздан совуқ бўлди.

— Бу ерга кирган ким? — сўради йигит ниҳоят.

Йигитнинг қўлларидаги ҳаммаёғи рандаланган юмалок ёғоч парчаси тақ этиб ерга тушди. У ерни тимирскилади-ю, ёғочни тополмади. Зиеу остонадан ҳатлаб, ёғочни ердан олди ва уни кўр йигитга узатди. Бироқ йигит ўрнидан қўзғалмай, деди:

— Йўқ, бунга ўзим айбдорман. Илтимос, ёғочни жойига ташланг.

Унинг овози титради. Йигит қизнинг хижолат ичида, қисқа-қисқа нафас олишини эшитиб турарди. Зиеу ҳам жим эди. Қиз ёғилиб, ёғочни ерга қўяркан, уни кўр йигитнинг оёқларига яқинроқ сурди. Лекин йигит ёғочни қидирмади, ўрнидан туриб, бошқа хонага чиқди. У остонада қоқилиб тушди, Зиеу ёрдамга ошиқмади.

Пон каравотига ўтирди. У бирпасдан кейин қўл тегирмоннинг гувиллашини эшитаман, деб хаёл қилди. Йўқ, тегирмон жим эди. Уйдаги сукунатни юпқа парда ортидаги қизнинг нафас олиши бузиб турарди. Понни тушуниб бўлмайдиган, ғалати ҳислар қамраб олди. Назарида шундоқ ёнгинасида Ием аста гапираётгандай туюлди, сўнгра қизнинг овозини ўзининг қадам товушлари босиб кетди: у тошларга қоқилиб-суриниб, дарахтлар, шох-шаббаларга урилиб, товонлари қон-қора қонга беланганча югурмоқда эди. У қачонлардир ўзига совға қилинган полапоннинг чирқиллашини эшитар, гулларнинг, баргларнинг, оғочларнинг уни ўзларига чорлаб, гуркиратган ислари димоғига келиб уриларди. Пон гўёки тин олмай машаққатли, олис масофадан югуриб келган одам каби аранг нафасини ростлади. Унга бирдан гўёки бу нотаниш қиз

билан анча вақтлардан буён танишу, бироқ қизнинг гулгун яшнаган соғлиғи билан ўзининг ногиронлиги орасида тубсиз жар қорайиб ётгандай ҳамда жарнинг уёқ томонидан Пон билан онаси икковига, яъни хокисор ва заиф одамларга кириш мумкин бўлмаган ўзгача бир олам ястаниб ётгандай туюлди. У узоқ пайтгача бутун вужуди билан нимагадир интиқ ётар ва айни пайтда хонасига киришга журъат қилган одамни олдига солиб қувишга тайёр эди...

У тўсатдан девор ортида қўл тегирмоннинг айланишини, сўнгра худди баргга ёққан ёмғирдай кенг, япасқи саватга гуруч доналарининг шитирлаб тўкилишини эшитди. Қулоғи ўрганиб қолган бу овозлардан Поннинг юраги негадир бу сафар безовта бўлди ва кўзларини алам ёндириб юборганини ҳис қилди... Тегирмон тингач, Пон жойидан туриб, пайпаслана-пайпаслана эшикка етди ва индамай остонада туриб қолди.

— Нима, тамом қилдингизми? — сўради у ниҳоят. — Тегирмон эски, бир марта янчсангиз ёмон чиқади, яхшиси, икки марта янчиш керак.

— Яхши... Онангиз қаердалар?

— Ойим далага кетган.

Улар яна жимиб қолишди. Сўнгра Пон яна ўзини оқлагандай сўз қотди:

— Сиз анчадан буён қишлоқда яшайсизу бизникига кирай ҳам демайсиз, менинг хабарим ҳам йўқ...

Улар ана шундай танишиб қолдилар. У, тўғрисини айтганда, сўзлари таклифга айланишини кутмаган эди.

Зиеу одатда чошгоҳда, ойиси далада ишлаётган пайтда келарди. Қизга Пон билан бирга ўтириб, унинг қандай қилиб жажжи ўйинчоқлар — маккажўхори ўзагидан шакарқамишга қисқич, юмшоқ вонг дарахтидан чархпалак яшашини ёки қушчаси Рига дон беришини томоша қилиш ёқарди. Зиеу бошқа шунга ўхшаш уйлардаги каби бақувват эркак қўллари сезилмаган бўм-бўш, тартибсиз уйга кўндаланг қўйилган ғўлага ўтириб олганича Поннинг узун-узун нозик бармоқларида тиғи ўтқир паккининг эпчил ўйнашига қараб ўтирарди. Ялтираб турган пакки тиғи остидан жажжи, бежирим буюмлар чиқиб келар, Поннинг кўзлари эса қўлидаги ишига эмас, юқорига, ёнида ўтирган қиздан нарига, хира соялар қуюқлашган томонга тикилганди. Қиз баъзан «оҳ» тортиб юборар, Пон эса бошини унга ўгирмасдан куларди:

— Нима, қўлини кесиб олади, деб қўрқяпсизми? Бунга ўрганиб кетганман.

Баъзида у қизга қушлар ҳақида гап очарди:

— Қушларни жудаям яхши кўраман. Қанийди майнам бўлса, майнани гапиришгайм ўргатиш мумкин. Жуда зўр бўларди-да.

— Яна қандай қушларни биласиз? — уни қизиқтирди Зиеу.

Пон, бошини кўтарганча, уйга чўмди. Зиеу эса бемаъни саволларим билан уни хафа қилиб қўймадиммикин, деб ичида

афсусланди. Аммо Пон ўйлаб туриб, сўнг табассум билан жавоб қайтарди.

— Яна қанақа қушларни биласиз, дейсизми? Мана, ри, мусича, каптар, ноокзиак...

— Ноокзиак? У қанақа қуш?

— Сизлар бу қушни нима деб атайсизлар, билмадим, аммо биз уни ноокзиак деймиз. Бу қуш қаргадан каттароқ, маккажўхори сўтасини ейди, уни дарров овозидан таниш мумкин, «сак, сак, сак», деб сайрайди. Ярамас қуш!..., Ҳа, яна зарғалдоқниям биламан. Эшитишимча, вақти келиб, зарғалдоқниям гапиришга ўргатиш мумкин экан. Мен бир пайтлар зарғалдоқ тутиб олган эдим, энди қанотларини қирқаман деб турсам «пирр» этиб учди-кетди. Шундай ачиндимки! Илгарилари баъзан-баъзан у уйимизга учиб келарди, чақирсанг, ёнгинангга қўниб, сайрарди. Ҳозир келмайди, қаёққадир кетиб қолди... Уни қидиришга тушсаммикин, деб ўйлаганим-ўйлаган.

— Афсуски, бу ерларда какку бўлмас экан,— деди Зиеу.— Менга какку ёқади. Какку «ку-ку»лашини бошласа борми, назаримда биров мени чақираётганга ўхшаб туюлаверади. Болалик пайтларимда какку сайраши билан изидан кетавардим...

Пон узоқ жимиб қолди. Одатда бунақа пайтларда Зиеу йигит қаршисида ўтирганча уни тўсатдан ғалати саволга тўтарди.

— Пон,— деб сўради қиз,— сиз оқ рангни қанақа тасаввур қиласиз?

Пон пакки ва ёғоч ушлаган қўлларини пастга туширди ва дарров жавоб беришга ошиқмади.

— Оқми... Оқ рангми, мана, у қандай... Қушчам рини кўрдингизми, ранги оқ-а? Оқ ранг енгил бўлади. Мен уни кўриб турибман, Зиеу.

Қиз шунда эшик томонга ўгирилиб қараб, қушчага тикилди: қушча қора тумшукчаси билан қўнғирранг қанотларини тозаламоқда эди.

— Тушунарли,— деди Зиеу.— Кўк ранг-чи, у қанақа?

Қизнинг ўзи ҳам бераётган саволлари шафқатсизлигини тушуниб турарди-ю, бироқ ёшликнинг беаёв қизиққонлиги уни ҳадеб Понни саволга тутишга ундарди. Пон жилмайди, лекин бу саволга жавоб топиш бошқаларидан кўра қийинроқ эди. У кўзларини юмди, бурун парраклари пир-пир учди.

— Мен шундай таърифлайман,— унинг овози худди ёрик жойга тушиб кетган калитдай жаранглади,— кўк ранг — жудаям олис ранг. Узоқ-узоқларга таралиб кетган... Унга етиш осон эмас.

Зиеу ажабланди. Энди қизнинг ўзи узоқ сукутга чўмди.

— Наҳотки айтганларим тўғри эмас? — сўради ниҳоят Пон.

— Менинг ўзим ҳам унча яхши билмайман... Мен денгиз бўйида туғилганман. Денгиз кўм-кўк бўлади.

— Денгиз жудаям каттадир-а?

— Ҳа, улкан...

— Улкан... бу нима дегани?

— Мана, масалан, айтайлик, агарда кун-уззукун, тонгдан шомга қадар юрсанг ҳам денгиз охирига етолмайсан, унга ўн кун юриб ҳам етиб бўлмайди, ҳаттоки юз кун юрсанг ҳам... Денгизда тўлқинлар юради. Мен кичкина пайтимда тўлқинларнинг қирғоққа урилишини тинглашни яхши кўрардим. Тўлқинлар кундузи ҳам, кечқурун ҳам тинмайди, назарингда худди денгиз сен билан гаплашаётганга ўхшаб туюлади.

Кечқурун Пон онасига шундай савол берди:

— Ойи, умрингизда денгизни кўрганмисиз?

— Нима, Зиеу ўша томонларданмикин? — хавотирланди она.

Пон жавоб қайтармади.

— Ўғлим, нима гап ўзи? — онанинг овози худди инграганга ўхшаб чиқди. — Қаёқдан каллангга кела қолди денгиз?

Бироқ Пон яна лом-мим демади. У денгиз ҳақида, улкан, мовий денгиз ҳақида ҳаёл сулар, қулоқлари остида тўлқинлар шовулларди. Унинг ёнига борсанг, қўлларингни тегизиб кўрсанг қандай соз бўларди. Зиеунинг айтишича, уларнинг денгизида худди яйловда юрган қўтослар каби улкан кемалар юрармиш; фақат бу ўтлоқ кўк тусда бўлармиш, кемалар эса оқ ва қора рангда эмиш... Денгиз шўр эмиш... Қўтослар ўт ейди, кемаларнинг эса емиши кўмир эмиш, кўмирни бўлса ердан қазиб олишармиш.

Шу куни қуёш ёруғ нур сочди. Пон пайпаслана-пайпаслана кўча эшиккача борди, қачонлардир отаси унинг туғилган кунида ўтқазган олхўри дарахтини ушлаб турди.

Қуёш нурлари гўёки қайноқ, меҳрибон қафтлар каби юзларини сийпарди. Унинг катта очилган кўзлари мижжаларида ёшлар жилваланди. У ҳаётида илк мартаба ўзгалар кўра оладиган кенглик, борлиқ қаршисида ўзининг ниҳоятда ожиз эканлигини ҳис этди-ю, дилида орзу-истаклари жунбишга келиб йиғлаб юборди.

Она унинг ўзгариб қолганлигидан даҳшатга тушди. У энди даладан чошгоҳга қолмай қайтиб кела бошлади. Зиеу эса кечга яқин Поннинг онаси Ниокхай бозорига кетганида келишни одат қилди.

Зиеу бир куни Понни дарё бўйида сайр қилиб келишга кўндирди. Қиз уни харсанглар орасидан ўтган ёлғизоёқ йўлдан олиб юрди. Поннинг оёқлари қачонлардир босиб ўтилган йўлни танир, бурун парраклари сувнинг салқин шабадасини ҳис этиб пириллаб учмоқда эди. Ипакдай майин шабада енгил қанотлари билан юзларини силаб-сийпар эди. Пон тумшуғи узун кўктаргоқнинг янгроқ овозини ва кўкдан асов дарё бағрига ўзини ўқдай отишдан аввал қанотларини патиллатганини эшитди. Йигит Зиеунинг изидан худди бир вақтлар

Иемнинг кетидан юргандай одимлаб борарди. Зиеунинг қадами дадил ва аниқ эди, у ҳам тез бўлмаса-да, бироқ кўрадиган одамдай юрарди. У йигирма йил мобайнида илк маротаба шундай ёнгинасида дўстининг тирсагини ҳис қилганича осойишта ва бежавотир кетарди.

Дарёдан эсаётган шабада қуёш қаҳрини кесмоқда эди.

— Зиеу, иссиқ кийинганмисиз? — сўради Пон. — Худо сақласин, шамоллаб қолманг тагин.

— Хавотир олманг,— уни тинчлантирди Зиеу,— қалин кийинганман.

Аслини олганда, қиз эгнига фақатгина жигарранг хонаки сурп кўйлагини кийиб олганди, холос — Зиеу унча-мунчага совқотмаслигини кўз-кўз қилишни яхши кўрарди.

— Мана, дарёга ҳам келдик,— деди қиз.

Улар тўхтадилар.

— Биласизми, Пон,— Зиеунинг овози сув шовқинига қўшилиб кетди,— дарёнинг бир қирғоғи лойқа, бошқа томони эса тиниқ. Нега бунақа экан, сиз нима деб ўйлайсиз?

— Наҳотки? — дея олди, холос Пон.

— У илгарилари тиниқ эди,— донолик билан шарҳлашга киришди Зиеу.— Ҳозир Тиньтукда шахта қуришган, сувда руда ювишганидан дарё лойқа оқяпти.

Пон қизнинг гапларини диққат билан эшитди, назарида шамол димоғига турли исларни — тоза ва лойқа сув исларини келтириб ургандай бўлди.

— Яқинда,— деб гапида давом этди Зиеу,— мен ўша ёққа жўнайман.

— Қаёққа?

— Конга. Ҳар кеча машинада янги-янги ишчиларни ўша ёққа олиб ўтишаётганини эшитмаяпсизми? Ҳозир бутун мамлакат бўйлаб қурилиш кетяпти. Тиньтукда, деганди акам Лак, қалайи, ҳаттоки тилла қазиб олишаркан.

Пон силлиқ харсангтошга чўнқайиб ўтирди.

— Демак, Зиеу, сиз олтин изловчи бўласизми?

— Ҳа, умуман, далада ишлаш ҳам ёмон эмас. Мен шунчаки узоқ-узоқларга йўл юришни яхши кўраман. Кончилик ҳам зўр ишдир, эҳтимол. Кончининг меҳнати мамлакатимиз бойлигини оширади. Мана шунақа.

— Кон қанақа ўзи? — сўради Пон.

— Мен ҳали ўзим ҳам билмайман. Сираси, рудани қазииш ташқарига чиқаришади; кейин, айтишларича, уни эҳтиёт-корлик билан қалайи олиш учун роса қайнатишармиш.

— Кон анча узоқдадир-а?

— Йўғ-э, унчалик узоқ эмас. Уёққа кетсам ҳам бари бир онангиз билан сизни кўргани келиб тураман.

Пон ёрни тимирскилаб кичкина, силлиқ тошни топди ва қаддини ростлаб, бор куч билан уни ҳавога отди.

— Зиеу, сиз худди менинг зарғалдоғимга ўхшайсиз-а,— деди хушчақчақлик билан Пон.— Буёққа учиб келдингиз, мен

қанотингизни кесмаган эдим, мана, бизни ташлаб яна учиб кетяпсиз.

Қиз аёллик зийраклиги билан Поннинг сўзларида аллақандай пичинг яширинганлигини англади. Бироқ бир томондан жунбишга келган ёшликнинг ҳаётга чанқоқлиги, кучи унинг ҳозирги дил ғашлигини енгиб кетди.

— Жуда келиштириб гапирдингиз-да! — кулиб юборди Зиеу. — Демак, сиз менинг қанотларимни қирқмоқчи бўлган экансиз-да!

Пон қиздан ҳам қаттиқроқ кулди, бироқ унинг овозида хушчақчақлик эмас, балки зулматнинг кўзга кўринмас девори билан ташқи оламдан ажратиб қўйилган кишининг ётсираши мужассам эди.

— Йўғ-э, учгингиз келса марҳамат, учиб кетаверинг, сизнинг қанотларингизни қирқиш ҳаёлимга ҳам келган эмас. Мен ҳам шунчаки бир чиройли гап айтай, деб гапирдим-да.

Зиеу эгри-бугри сўқмоқдан Понни сувга олиб тушди.

— Шу ердан, — деди қиз, — мен ҳар куни обкашда сув ташийман.

Пон жим қолди ва қиз ўгирилиб унга қаради. Йигит Зиеунинг ёнгинасида турса-да, кўзлари олис-олисларга қадалганди, у худди ўша томонда қандайдир бу ердагига ўхшамайдиган, ўзгача бир оламдан кўриб турганга ўхшарди.

— Зиеу, сиз жудаям чиройлисиз, — деди кутилмаганда Пон.

Зиеу, унинг сўзларидан ҳайратга тушиб, жимиб қолди, сўнгра анчадан сўнг жиддий ва қатъий қилиб деди:

— Ахир сиз мени кўрмагансиз-ку, мен бир бедаво, таъвияман.

Поннинг қиёфаси ўзгарди:

— Бедаво деманг, бедаволик ўлик дегандай гап. Сиз кучлисиз, олис йўллارни яхши кўрасиз, сизнинг хунук бўлишингиз мумкин эмас.

Улар уйга қайтишганда атрофга қоронғи тушганди. Чорраҳага етишди, бу ердан қишлоқчага унча узоқ эмас эди. Пон бўёғига ўзим кетаман, йўл менга таниш, деди. У Зиеунинг қадам товушлари тингунча кутиб турди, шундан сўнггина йўлга тушди.

Орадан бир неча кун ўтгач, Зиеу акаси Лакдан хат олди ва қишлоққа кутилмаганда қандай келиб қолган бўлса конга ҳам шундай дабдурустдан жўнаб кетди. Пон қизни катта йўлгача кузатиб қўйди. Зиеу Тиньтукка кетаётган ёғоч ортилган юк машинасини қўл кўтариб тўхтатди.

— Оқ йўл, — деди Пон.

У пайсалга солиб, вақтни чўзмоқчидай кузовга ортилган узун-узун йўғон ёғочлардан кафтларини юргизди:

— Темир дарахти тоза сараланибди... Ҳа, шахтамиз ҳам улканми дейман...

Пон қайрилиб, уйи томон юрганида машина анча йўл босиб қўйган эди...

Пон ҳақ гапни айтган экан. Зиеу, худди унинг зарғалдо-
ғи сингари қаёққадир учиб кетди. У шунчаки яқингинадан уч-
ган ва Поннинг чорловини эшитиб, бирпасгина бу ерларга
қўниб ўтган эди. Бироқ қиз қачонлардан буён буёқларга
қўниб ўтмайди. Пон қизни ахтариб топгиси келди-ю, аммо режа
режалигича қолди, йўлга чиқмади. У уйида қолди, майда-чуй-
да ўйинчоқ ясашни йиғиштириб қўйиб, бунинг ўрнига жиддий
иш билан шуғуллана бошлади. Йигитнинг қилаётган иши шун-
дай эдики, мабодо Зиеу бундан хабар топса, боши осмонга
етарди, Поннинг ниятини маъқулларди. Пон одамларга турли-
туман, янги «ўзюрар» омон, ер ҳайдайдиган, кўчат ўтқазади-
ган машиналар ясади... Гарчанд ўзи уйдан узоққа чиқолма-
са-да, унинг ясаган машиналари овозаси бутун округга тар-
қалди, Зиеудан нариларгача ҳам етди.

Пон ясаган машиналар ичида деҳқончиликка ҳеч алоқаси
йўқ битта машина бор эди: бу уч ғилдиракли велосипед бў-
либ, рамасидан тортиб, ғилдираги-ю, занжирига қадар ёғоч-
дан ўйиб ишланган эди. Пон насиб этса бирор кун ўзининг сод-
дагина «транспорти»да саёҳатга чиқишни ният қилган эди.

Зиеунинг қаерда яшаётганлигидан ҳеч кимнинг хабари йўқ
эди, бироқ шунга қарамай, Пон ҳақидаги хабарлар унинг
қулоғига етмай қолган бўлиши мумкин эмас эди, ахир йигит
тўғрисида ҳатто газеталарда ҳам ёзишди-ку. У илгаригидай
хўроз қичкириши билан уйғонар ва бугун нима ишларни қи-
лиши кераклигини чамалаб кўрарди. Онаси эса ҳамон ўғлининг
ҳаётига кириб келган ва сўнгра бирдан ғойиб бўлиб қолган
киней қизни Пон эслаб, тилга олишини ташвишланиб тинг-
ларди. Пон тунлари юк машиналарининг кон томонга жўна-
шига, шу машиналардаги ёш ишчиларнинг тун изғиринини
писанд қилмай ашула айтиб кетишларига қулоқ тутарди.
Уларнинг ҳар бири Понга қалбан яқин ва қадрдон эди.

Мен Поннинг ўз оғзидан эшитган ҳикоя мана шу.

Эҳтимол, бу нарсалар ҳақиқатда бўлмагандир, чунки
Пон — ҳаёлпараст йигит. Яна ким билади дейсиз, балки у бу
воқеаларнинг барини ҳаёлан тасаввур қилгандир.

Фан Ти

Шакарқамиш даласида

— Ут, у ерда нима қиялпсан?

Қамишлар орасидан чўчинқираган бир бола мўралади-ю,
шу заҳотиёқ яна беркинди. Бола ҳақиқатан ҳам Ут эди, у
полицей Шаога кўзи тушгандаёқ жуфтакни ростламоқчи
бўлди-ю, лекин энди кечикканди.

— Сен шумтака, ҳали шакарқамиш ўғирлаяпсанми? Ойинг-
га айтиб қўяй, яхшилаб бир саваласин!

Буни қаранг-а! Шакарқамиш дейди-я! У бўлса искович Шао

сезиб қолибди, деб роса қўриқиб ўтирибди-я. Ут энди ҳайиқмай қалин қамишзордан чиқди ва ўзининг ювош ҳўкизига минди.

— Мен қамишингизга текканим йўқ!

— Тек тур. Анчадан буён найрангларингни кузатиб юрибман. Бу ерга сендан бўлак ит ҳам кирмайди.

— Улай агар, мен эмас! Ким шакарқамишингизни ўғирлаган бўлса, тешиб чиқсин!

Ут ҳўкизига қамчи урди ва, «ўз кемасида улуғвор сузиб» бораркан: — Тешиб чиқсин, тешиб чиқсин... — деб қайта-қайта такрорлади.

Шао унинг орқасидан пўписа қилди, кейин елкасидаги милтиқни тўғрилаб, ҳар эҳтимолга қарши шакарқамишларни кўриб қўймоқчи бўлди.

Утнинг излари аниқ кўриниб турарди. «Ярамас, шакарқамиш ўғирлашга одатланган. Сўнг балки ўртоқлари билан ўтирволиб, кун бўйи роса шимса керак. Болалигимда ўзим ҳам ўғирлаганман — бошқаларнинг экинзорларида тентирдим», — деб ўйлади Шао.

— Мени алдаб бўпсан. Ҳаммасини биламан.

Бирдан Утнинг излари йўқолди. Полицей тўхтаб қолди. Энди орқага қайтмоқчи бўлганда, нимагадир қоқилди. Бир парча чим оёғи билан бирга бир оз қўзғалди, шунда унинг кўзлари янгигина кавланган чуқурчага тушди. Шао эгилди ва...

— Шао амаки! — деган овоз эшитилди унинг ёнгинасидан.

У бурилди. Рўпарасида аллақаердан пайдо бўлган Ут турарди.

— Шао амаки, чопинг тезроқ, боғингизга бир тўда буқа кириб пайҳон қилиб ташлаяпти.

— Бошимни оғритма. Яхшиси, бу ерга нима яширганингни айт? Бирон нима ўғирлаганмисан?

У чуқурга милтигининг учини тикди. Нимадир шиқирлади.

— Тегманг! — Муштумини қисиб қичқирди Ут.

— Марҳамат қилиб айтинг-чи, менга буни тақиқлайсизми?

— Ҳа, тақиқлайман!

— А-ҳа, қандайдир қути-ку, — болага эътибор бермасдан давом этди миршаб. — Сенинг ўғирлаган хазинанг шуми?

— Меники эмас, — деган жавоб эшитилди унга, — инқилобчилар кўмиб қўйишган, тегманг — ўласиз.

Шао худди куйиб қоладигандек қўлларини қутидан тортиб олди.

Утнинг қизаринқираган юзи унинг ишончли қарорга келганини билдириб турарди.

«Болакай, — хаёлдан ўтди Шаонинг, — уёқда вьетнамлик инқилобчилар билан тил топишган. Қутида гранаталар бордир балки». Полицей беихтиёр орқага тисланди.

— Демак коммунистлар билан иш олиб борасан! Тўғри тур, қимирласанг — отаман! — пўписа қилди Утга.

— Менга бир тегиб кўринг-чи, бошингиз кетади,— деб бамайлихотир, аммо ғазаб билан жавоб берди бола.

«Бола ўзига нега бунча ишонади? Балки қишлоққа партизанлар келиб улгуришгандир. Худди шундай. Йўқса бунинг сурбетлигини нимага йўйиш мумкин? Ҳа, ҳеч нарсадан ҳайиқмай, куппа-кундуз куни пайдо бўлишибдими, менимча, улар кўпчилик».

Йўқ, Шао партизанлар билан кўп учрашган. Қачондир улар Шаони қувлашган ҳам: мана ўқларининг изи каскасида ҳали-ҳануз билиниб турибди...

Ут бу орада чуқурдан темир қутини чиқариб, ундан қандайдир тугун олди ва уни боши узра баланд кўтариб:

— Булар варақа! Инқилобий варақалар! Шунчалар мард экансиз, мени полицияга олиб боринг, нимага қараб турибсиз, кечқурун эса партизанлар қишлоқни ўраб олишади, сизни ушлашади, ҳаммаси учун сиз билан ҳисоб-китоб қилишади!..

— Майли, тошингни тер, кўппак, мен сени кўрмадим...

— Ҳеч кимга-а...

— Бўлди-да. Жўна...

— Ўзингиз жўнанг...

Шао бу хатарли жойдан тезроқ узоқлашишга шошилди. Шу тирмизакки партизанлар билан бирга экан, унда бутун қишлоқ улар билан. Шао Утдан эмас, кўпчиликдан қўрқади, ҳозиргина ўйлаганидек, энди уни ҳамма жойда кузатишади. Балки партизанлар қишлоқни ўраб олишиб, кейин Утни разведкага жўнатишгандир? Қандай қилиб жон сақласа экан? Ҳужжатни фақат қизиллардан олиш мумкин... Мабодо, варақа олса-чи? Жуда зўр бўлади! Варақа, варақа, ҳа-ҳа!..

Шао чопганча қамишзорга қайтди. Утни ахтаринишга тушди. Чапдан яна шитирлаш овозини эшитиб, ўша ёққа отилди. Ут чўккалаб олиб, қутисини қайтадан кўмаётган эди.

— Ут, болам,— тили гапга келмай ғўлдиради Шао, ёлворганча қўлларини у томонга чўзиб,— менга битта варақа бер, биттагина, фақатгина битта, ёлвораман, берақол, илтимос, балки сенга кераксиз, бирорта хунук ёзилгани бордир... Бу сен учун ҳеч гап эмас-ку, битта варақа бер, атиги битта... Илтимос...

Хатарли саргузашт

Гилье билан унинг янги ошнаси азонги туман ичра кетишяпти.

Тизза бўйи ўт-ўланларни қоплаган шудринг балиқчининг яланг оёғига тўкилса ҳам у на совуқни, на ўзи дағаллашиб кетган товони билан босиб бораётган чағиртошларни сезарди.

Улар тош йўлни кесиб ўтишди, кейин ёввойи ўт қоплаган сўқмоқдан бир оз юриб денгиз бўйига чиқишди.

Серқирра чағиртошлардан иборат соҳил бошланди. Лекин балиқчи бу ерда ҳам худди тошларни сезмаётгандек шахдам одимлаб бораверди. Бола эса дам-бадам қоқилиб, мункиб кетарди.

— Мени туғилганидан бери чағиртош устидан ялангоёқ юравериб ўрганиб кетган, деб ўйлаяпсанми? — бақувват қўли билан уни ушлаб қолиб деди балиқчи. — Умрим бўйи қашшоқликда яшаганим, ёшлигимдан бери ишлаётганим учун ҳам оёқларим шунақа бўлиб қолган. Ахир, яқин вақтгача балиқчилар худди итдай яшашарди-да.

— Сиз шу ерда туғилганмисиз, Хуан?

— Ҳа, шу ерда. Отам ҳам, бувам ҳам балиқчилик қилишган. Улар ўз ҳаётларини хавф остида қолдиришарди-ю, ўлжа кеманинг эгасига ёки чайқовчига тегарди.

— Қачондан бери ишлай бошлагансиз? Мактабга қачон боргандингиз?

Балиқчи кулиб юборди:

— Мактабга дейсанми? Қанақа мактаб? Бизнинг жойларда бунақа гаплар бўлмаган. Мен на ҳарфнинг, на рақамнинг фарқига бораман. Оиламдагилар ҳам шундай.

Гилье балиқчига ачиниб кетди, маъюсланиб бошини эгиб олди.

— Мени ҳали ҳам саводсиз экан, деб ўйлама тагин,— деди балиқчи унинг бу ҳолатини кўриб.— Энди ўқишни ҳам, ёзишни ҳам биламан, чунки саводсизликка қарши кураш бошлаганда, биз томонларга ҳам худди сен каби болакайни юборишганди. Ўша бола хат ёзишни ўрганиб олмагунимча ҳолжонимга қўймади.

Гилье сесканиб кетди.

У юришдан тўхтади-да, балиқчига қараб, ғурур билан деди:

— Мен ҳам саводсизликка қарши курашганман. Тоғда. Ол-тита деҳқонга ўқиш билан ёзишни ўргатганман.

Балиқчи жилмайиб, залварли қўлини чўзди-да, боланинг қўлини худди темир қўлқоп каби маҳкам сиқиб қўйди.

— Баракалла, ўртоқ. Менга бежиз ёқиб қолмагандинг.

Орадан кўп ўтмай, балиқчи билан болакай бесўнақай тахталардан ясалган, кемаларнинг тўхташ жойига етиб келишди. Моторли қайиқ бир маромда чайқалиб турарди. Улар қайиққа ўтиришгач, балиқчи моторни ўт олдирди. Аввалига балиқчилар кооперативи бошқармасига етиб келишди. Хуан денгизга чиқишаётгани ҳақида бошқармадагиларни хабардор қилиб қўйиши лозим эди. Хуан бу ишни бажариб ўзининг кичик ёрдамчиси билан вақтни ўтказмай қирғоқдан узоқлашди.

Моторли қайиқ, тўлқинлар узра сапчиб-сапчиб, тип-тиниқ сувда илгарилаб борарди. Дам-бадам сувнинг туси ўзгариб қоларди: агар денгиз туби қумли бўлса сув оч-яшил, агар пастда йўсин кўп бўлса, тўқ яшил, деярли қоп-кора, энг чуқур жойда эса кўм-кўк тусга кирарди.

— Тўрни кўтаришдан аввал соҳилнинг саёз жойлари бўйлаб бир айланиб келамизми? — деб сўради балиқчи ҳамроҳига қараб. — Қўққисдан найзабалиқ учраб қолса-я? Бунақа балиқ учун ҳар қанча вақтинг кетса ҳам арзийди. Юз килограммлик сўлоқмоннинг худди қушга ўхшаб ҳавода училини бир томоша қилардинг.

Бу таклиф Гильега жудаям ёқиб тушганини гапириб ўтирмаса ҳам бўлади. Хуан қайиқни очиқ денгизга йўллади.

— Найзабалиқ қармоқни ютганда жудаям хавфли бўлиб кетади, ўшанда эҳтиёт бўл, — огоҳлантириб қўйди балиқчи.

Улар бир соатга яқин фақат тўғрига қараб юришди. Сув аллақачон кўм-кўк тусга кирганди.

— Бу ерда сувнинг чуқурлиги етмиш беш метр. Энг чуқур жойигача икки юз эллик метр масофа бор, найзабалиқ ўша ерда бўлади.

Балиқчи қайиқнинг остида нималар бўлаётганини худди кўриб тургандек ишонч билан гапирарди.

— Лангарни ташлаймизми? — деб сўради Гилье.

— Йўқ, бу ер анчагина чуқур, фақат моторни ўчиримиз. Сўнг қармоқларни ҳозирлаб қўяман-да, кейинчалик сени найзабалиқ тутишни билмайди, деб биров айбситмаслиги учун нима қилиш лозимлигини бирма-бир кўрсатаман.

Балиқчи иккита ингичка қармоқ таёғи ва иккита калавани — сувда сезилмайдиган оч яшил нейлон ипини олди. Ҳар бир калаванинг учига қармоқни пастга тортиб сув сатҳига чиқиб кетишига имкон бермайдиган думалоқ қўрғошин лангарчани балиқчиларга хос алоҳида усул билан боғлаб қўйди.

У хўракни — пикуа балиғининг думи билан бир неча майда балиқни қармоққа илиб тушунтира бошлади:

— Хўрак худди жони бордек сувда қимирлаб туради, шунинг учун ҳам найзабалиқ дарров унга ёпишади.

— Хўракни еганини қандай қилиб билса бўлади?

— Ўзинг кўрасан: қармоқнинг таёғи дарров хабар беради.

— Найзабалиқ қаршилиқ кўрсатадими?

— У бориб турган иблиснинг ўзгинаси,— деб жавоб берди балиқчи.— Қармоққа илинса ҳам таслим бўлмайди. Ўшанда ҳушёр тур. Жуда жиддий гап бу. Агар юз килограммли балиқ қайиқни улоқтириб юборса ёки сувнинг ичидан ирғиб чиқиб, тумшуги билан сенга ташланса нима бўлишини ўзинг тасаввур қилиб кўр-чи. У худди шамшир каби узун ва ўткир. Одамни бемалол тешиб ўтиши мумкин.

Боланинг эти жунжиқиб кетди. Лекин қўрқувни енгиб, юраксизлик қилмасликни ўзича ўйлаб қўйди.

Балиқчи эса қармоқ таёқларини, нейлон ипли калавани, хўрак ва лангарчани бир чеккага суриб, худди тўқмоққа ўхшаш оғир бир таёқни ҳам тайёрлаб қўйди.

— Бу ҳар эҳтимолга қарши,— деди балиқчи.— Балиқни бортнинг ёнига тортиб оламиз-да, қарс этиб бошига туширамиз.

У ўрнидан туриб иккала қармоқни денгизга ташлади. Кейин ипнинг учлари ҳавода осилиб туриши учун таёқларни қайиқнинг чеккасига тикка қилиб боғлаб қўйди.

— Энди, найзабалиқ хўракни ютса бас — ип таранг тортилиб, қармоқнинг таёқлари сувгача эгилиб қолади. Ҳозирча бемалол суҳбатлашиб ўтирсак бўлади. Хоҳласанг, сенга денгизимиздаги ажойиб балиқлар ҳақида гапириб бераман.

Шундан кейин балиқчи унга денгизнинг ҳали буткул номаълум бўлган гаройиб олами ҳақида бутун бошли лекция ўқиб берди. У турли кўринишдаги найзабалиқларнинг бири-биридан қандай фарқланиши, уларни тутиш усуллари ҳақида сўзлаб кетди: кейин кубалик балиқчилар ҳозир қандай кун кечирishaётгани, инқилобдан кейин денгиз мактаблари ташкил этилгани, эндиликда қадрдон орол қирғоғидан узоқ-узоқларга балиқ овлагани йўл олаётган ёш балиқчилар ҳақида гапириб берди. Беғубор осмон тагида, мовий денгиздаги оппоқ кўпиклар орасида қайиқда чайқалиб ўтириш қанчалик роҳат эди...

Балиқчи билан Гилъе суҳбатга берилиб кетиб, қармоқлардан бири қўққисдан эгилиб учи сувга тегиб турганини сезмай қолишди. Балиқчи буни кўриб сапчиб тушди-ю, бақриб юборди:

— Тезроқ тур. Найзабалиқ илинди.

Гилъе тўсатдан бу қўрқинчли балиқнинг денгиздан ирғиб чиқиб, худди улкан бомба каби ҳавода училини кўрмаслик учун ўзини четга олмоқчи, кўзини беркитмоқчи бўлди, аммо дарров ўзини тутди. У қўрқувни енгиши, машҳур балиқчи ва довжорак Хуан Кинконтенинг муносиб дўсти эканини исботлаши керак. Лабидаги титроқни босиш учун тишини тишига қўйиб балиқчининг ёнига интилди. Қисқагина «қимирлама» деган буйруқ уни тўхтатиб қолди.

У балиқчининг жиддий қиёфасига тикилиб туриб итоаткорлик билан қимир этмади. Ҳозир инсон билан денгиз махлуқи ўртасида ҳаёт-мамот кураши бошланишини фаҳмлаб турарди.

Балиқчи ниҳоятда чаққонлик билан ипни таёқдан бўшатиб, икки қўллаб уни маҳкам ушлаб олди. Оёқларини бортга қаттиқ тираб, ипли қўли билан олдинга эгилди-да, қармоқни балиқнинг жағидан илинтириб олиш мақсадида бир силтаб боши узра кўтарди. Кейин ипни шошилмай, лекин бетўхтов соғиб торта бошлади, ип худди пўлат сим каби таранг бўлиб қолди. Балиқчининг қадоқ босган товони гўё қайиқнинг тагига ёпишиб қолгандек эди. Қуёшда қорайиб кетган териси остидаги мушаклари ўйнаб кетди, юзи ва кўкрагини тер босди.

— Анқайма, — деди у ҳарсиллаб. — Ҳозир бу фирибгар сув сатҳига чиқиш йўлини излаб қолади. Қармоқнинг ипига қараб тур.

Гилье қоп-қора сув ичида ип таранг тортилганини кўриб турарди. Балиқчи хавотир билан ипни кузатиб, оғриқ ва ғазабдан эсанкираб қолган денгиз махлуқининг қаерда тўлғанаётганини аниқлашга ҳаракат қиларди. Вақт жуда секин ўтарди. Қайиқдан чамаси йигирма метрча нарида тўсатдан сув биқирлади, сўнг найзабалиқ кўринди.

— Мана у, — деб бақириб юборди балиқчи. — Бўш келма!

Балиқ сув ичидан отилиб чиқди-ю, худди катта ўқ-ёй каби ҳавони кесиб ўтди. Тумшуғи узун, шамширга ўхшаш танаси ёй ҳосил қилиб сувга шалоплаб тушди-да, денгиз тубига йўл олди.

Гильенинг нафаси ичига тушиб кетди. У дағ-дағ титрарди.

Балиқчи ўзининг ҳар бир ҳаракатини ҳисобга олиб, дам ипни таранг тортиб, дам бўшатиб эндиликда душманга айланган балиқ билан олишарди. Аёвсиз олишув борган сайин шиддатли тус оларди. Мана, жиддий бир сукунат орасида яна балиқчининг овози эшитилиб қолди:

— Эҳтиёт бўл, Гилье!

Энди найзабалиқ яна сув остида чикиб анча берида пайдо бўлди. Унинг кулранг биқини офтобда ялтираб кетди. У иккинчи марта осмонга сакради. Буларнинг ҳаммаси бир дақиқада юз берди, балиқ кемадан отиладиган бомба каби даҳшат солиб келарди.

— Эҳтиёт бўлинг, Хуан! — деб қичқириб юборди Гилье.

Баҳайбат балиқ худди тўпдан отилгандек балиқчи томон учиб кела бошлади.

Гилье ўйлаб ўтирмай, нима қилаётганига ақли ҳам етмай, олдинга ташланиб, денгиз махлуқи билан балиқчининг ўртасига туриб олди.

Бу қандай содир бўлганини улар ҳеч қачон унутишмайди: баҳайбат балиқ боланинг гавдасидан сирилиб ўтиб, уни сувга улоқтирди. Лекин кутилмаган бу тўқнашув балиқнинг учиш йўлини ўзгартириб юборди. Балиқ ўзининг ўткир учли шамширини Хуан Кинконтега санчиш ўрнига, бортнинг қалин юқори чеккасига урилиб кетиб, сувга шалоплаб тушди.

Саросимада қолган балиқчи дарров ўзига келди-ю, халоскорини хавотирланиб излай бошлади. Сув кўпикланиб, Гилье